

спољног управљања“ (високог представника у Босни и Херцеговини и Канцеларије високог представника) нису уклонили „суштинску противуречност интереса основних општина у Босни – бошњачке, српске и хрватске“ заинтересованих за очување (и по могућности ширење) својих позиција (315). Различити интереси су, према наводима историчара, онемогућили трансформацију тих јединица у „јединствену политичку нацију“ (315).

Последњи одељак сачињавају три рада. У првом је Ана Сергејевна Гладишева проучавала позицију Румуније према немачком питању 1956–1967. године. Тај период, који је, према наводима ауторке, започет солидарношћу са политиком Источног блока, окончан је тражењем сопственог приступа решењу – успостављање дипломатских односа са Западном Немачком интерпретирано је као демонстрација независности спољнополитичких корака. До сличних закључака дошао је и Борис Сергејевич Новоселцев, који се бавио сазивањем конференције комунистичких партија 1966–1967. Он је указао на разлике у ставовима СССР-а, са једне, и Југославије и Румуније, са друге стране, које су на конференцију гледале као на могућност јачања свог релативно независног положаја, за разлику од Москве, која је у њој видела начин за јачање јединства међу државама социјалистичког лагера. Совјетско-румунским односима посвећен је последњи чланак у зборнику. Александар Сергејевич Стикалин се у свом раду бавио кризом на релацији Москва–Букурешт у августу 1968. и покушајима њеног превазилажења „на културном плану“.

Интердисциплинарним карактером зборника сагледана је постављена проблематика на различите начине. Та чињеница, уз широки хронолошки оквир радова, спада у допринос овог зборника.

Милана ЖИВАНОВИЋ

Mohammed Lakhdar Ghattas. *Algeria and the Cold War: International Relations and the Struggle for Autonomy*. London: I. B. Tauris, 2018, 290.

Током друге половине XX века Алжир се налазио у првим редовима оружане и политичке борбе која је захватила колонијални и постколонијални свет. Осим што је представљао најзначајнији фронт антиколонијалне борбе током 50-их и 60-их година, он је потом био једна од најактивнији земаља у политичком организовању Трећег света, један од лидера Покрета несврстаних и један од најпосвећенијих промотора антиимперијалистичке и антиколонијалне борбе. Док је борба за алжирско ослобођење доста привлачила пажњу историчара и политиколога, који су алжирску страну тог сукоба детаљно представили, као нпр. у књизи Метјуа Конолија, дотле су године вла-

давине председника Бен Беле и Хуарија Бумедијена биле озбиљније анализирани само у неколико значајнијих студија које су, током претходних деценија, написали Вилијам Квант, Роберт Мали и још неки други аутори. Скоријих година поново се јавило интересовање код историчара за улогу ове земље у Хладном рату, које је било пропраћено и делимичним отварањем њихових архива, тако да књига Џефрија Џејмса Берна, која се заснива на исцрпним архивским истраживањима у Алжиру, представља тренутно водећу студију у истраживању алжирске политике током борбе за ослобођење и четири године Бен Белине власти.

У неку руку, књига Мохамеда Лахдара Гетаса представља хронолошки наставак Бернове књиге и посвећена је годинама Бумедијенове власти и исто тако се ослања на документарну грађу из алжирских архива и бројне интерне алжирске публикације, иако многобројни извори који се овде користе долазе и из различитих америчких архива, а нешто докумената је и француске, британске и швајцарске провенијенције. Ова књига настоји да анализира алжирску регионалну и глобалну улогу од краја 60-их до краја 70-их кроз призму стварања аутономног међународног деловања и независне развојне политике међу различитим земљама Трећег света, у овом случају примарно Алжира, али посматрано у светлу сложене политичке и економске интеракције коју су те државе имале са две суперсиле, а нарочито са САД-ом. Ова студија се састоји из уводног дела (1–18) и закључка (207–224), а између се налази пет поглавља која у различитим хронолошким сегментима прате еволуцију алжирске спољне политике у контексту односа у Магребу, билатералних односа са Вашингтоном и интензивног политичког деловања земаља Трећег света на глобалном плану. Ендноте за сва поглавља налазе се после закључка (225–264).

У уводном делу аутор излаже своје основне тематске и методолошке постулате, указујући нам на општи значај Алжира, како у политици Трећег света тако и у оквирима опште динамике Хладног рата. Осим тога, уводни део садржи и кратку анализу алжирско-америчких односа током година Кенедијеве и Џонсонове администрације, који су и у том периоду пролазили кроз низ успона и падова, некада веома блиски и тесно координисани, а некада је долазило до њиховог изненадног погоршања, услед интензивног алжирског револуционарног деловања на Блиском истоку и у Африци или поједностављених америчких перцепција да је Алжир постао пуки совјетски експонент, што је свакако било једнострано и површно тумачење. Тако се неретко дешавало, како нам указује аутор, да су амерички амбасадори у Алжиру имали више разумевања за Бен Белину и Бумедијенову политику, чак сматрајући да је овај други био већи прагматичар и реалиста, него што је то био случај са политичарима у Вашингтону. Упркос томе, пораз Арапа у Шестодневном рату 1967. довео је до прекида дипломатских односа између две земље и до потоње национализације средстава америчких енергетских компанија које су пословале у Алжиру, пошто је Бумедијен тада полако почео да преузима од Насера водећу политичку улогу унутар арапског света.

Како нам то аутор казује у првом поглављу (19–49), које покрива период 1969–1970, и поред раније погоршаних односа са САД-ом, Бумедијену је било сасвим јасно да без, макар прећутне, америчке подршке не може да спроведе амбициозни пројекат економске модернизације и индустријализације, који је не само изискивао огромна финансијска средства, која је већински могао да обезбеди само Вашингтон, већ је било потребно и стабилно међународно окружење како би се такав четворогодишњи план коначно и реализовао. Зато је Бумедијен тада предузео курс стратешког прагматизма и калкулисаног ризика, који је довео до драстичног побољшања односа и решења већине спорних питања, укључујући и гранично, са два најближа, али и врло прозападна алжирска суседа, Мароком и Тунисом, док је на своју страну успео да привуче и новог либијског лидера Гадафија, промовишући тако несврстаност као основни спољнополитички курс већине медитеранских земаља. У том циљу, као што можемо видети у овом поглављу, Алжир је настављао интензивну војну и економску сарадњу са Москвом, али Бумедијен није био спреман да Совјетима уступи базе, што су у Вашингтону јако ценили. Истовремено, вештом дипломатском и обавештајном игром, коју нам аутор детаљно елаборира, Бумедијен је успео да изолује француску страну у преговорима око подизања ренте за експлоатацију нафте, вештачки изазове кризу и тако повећа притисак на Париз, успут придобивши Американце на своју страну врло примамљивим енергетским аранжманима. Оваква политика је на крају довела до тога да Алжир успешно национализује француску нафтну индустрију. Сви ови потези довели су до новог отопљавања алжирско-америчких односа, а могућности за повећану економску сарадњу између две стране бивале су све веће.

Друго поглавље (50–90), које се односи на период од наредне две године, представља директан тематски наставак претходног и пре свега посећује пажњу детаљима алжирске одлуке да национализује француску нафтну индустрију и потоњој дипломатској борби да спречи економску одмазду француске владе, која је ограничила емиграцију из Алжира, и француских нафтних компанија, које су донеле одлуку да бојкотују алжирске нафтне производе паралелно упозоравајући друге светске компаније да не купују нафту из те земље. Аутор нам овде приказује високу дозу алжирске дипломатске умешности и непоколебљиве истрајности која је коначно резултирала одлуком да Париз убрзо одустане од казних мера, а ускоро су и француске компаније морале да се помире са алжирском вољом и прихвате какву-такву компензацију. Све ово се дешавало на фону све интензивнијих политичких и економских контаката између Алжира и Вашингтона, где се сарадња у сфери енергетике и финансијских аранжмана, упркос одређеним бирократским препрекама, почела све више динамизовати, нарочито јер је улога америчких енергетских компанија и банака бивала све истакнутија. Све је ово остављало непријатан утисак у Француској да су Сједињене Државе одлучиле да унапреде односе са алжирском страном на уштрб локалних француских интереса. Са друге стране, како нам то приказује аутор, Бумедијен је настојао да игра и на карту супротности између Кине и СССР-а, закључујући нове економске аранжмане са обе комунистичке силе, као и са другим лагерским земљама, чиме је Алжир за себе стварао додатне могућности да

подстакне сопствени економски развој, али уз очување унутрашње и спољне независности. Истовремено, како би избалансирао богате војне везе са Москвом, Алжир је почео да развија сарадњу са ратним морнарицама Италије и Француске, а шире се контакти по војној линији и са Американцима, док је Бумедијен и даље одбијао да уступи луке Совјетима или било којој другој великој сили. Све је ово било, по аутору, у служби политике да се циљеви социјализма постигну капиталистичким средствима, а како би се недвосмислено очувао несврстани спољнополитички курс.

Међутим, како можемо видети у трећем поглављу (91–130), које се односи на период 1973–1974, охрабрен значајним политичким и економским успесима претходне три године, Бумедијен је одлучио да поново потврди своје револуционарне ставове и представи себе као гласговорника читавог Трећег света, што се нарочито видело у све интензивнијој подршци народноослободилачким покретима у Африци и промовисању алжирске водеће улоге у различитим пројектима политичког и економског повезивања тог континента, а и шире. Осим тога, Бумедијен је превасходно желео, заједно са осталим водећим несврстаним земљама, да промени структуру светског економског поретка путем појачане солидарности међу земљама у развоју, реформе механизма функционисања међународне трговине и монетарних система, као и кроз појачани технолошки трансфер између развијених и неразвијених земаља. Управо је његов наступ на самиту несврстаних земаља у Алжиру септембра 1973. представљао врхунац таквих дипломатских напора када су Алжир и Југославија успели да окупе највећи део Трећег света иза једне овакве економске агенде. Ипак, избијање Октобарског рата довело је до увођења нафтног ембарга САД-у и другим развијеним земљама од стране арапских чланица ОПЕК-а, где је и Алжир одиграо водећу улогу, упркос појачаним економским везама са САД-ом. Све ово је могло да, у коначном исходу, поремети односе између развијених и неразвијених земаља, тако да је алжирско руководство настојало да ублажи економске последице овог ембарга по сиромашне афричке земље, истовремено све успешније изољујући Израел на том континенту. Али, читава ова криза постала је и подтицај за Бумедијена лично да наступи као лидер Трећег света и са говорнице УН-а промовише идеју стварања *новог међународног економског поретка* као јасне алтернативе постојећем светском економском систему. Ово је само подстакло америчког државног секретара Кисинџера да наступи са својим контрапредлогом да се створи картел земаља потрошача нафте како би се оне ефикасно супротставиле економским плановима земаља у развоју, а потом и избориле са њиховом политичком већином у УН-у, што је све додатно компликовало односе Алжира и Вашингтона. Ипак, како описује аутор, то није превише утицало на економске везе две стране које су и даље бујале, као ни на њихову заједничку одлуку да крајем 1974. обнове дипломатске односе.

Са друге стране, четврто поглавље (131–173) нам говори да се читав овај политички и економски изазов који су Трећи свет и Алжир упутили најмоћнијим светским државама нашао у сенци током 1975–1976. због погоршаних односа Алжира и Марока око статуса бивше шпанске колоније Западне Сахаре. Бумедијен је кризу са Мароком посматрао као део свеобухватних америчких напора да се Алжир потисне са лидерске позиције Трећег света

и тако поткопа целокупна идеја новог међународног економског поретка, што су Кисинџерови планови за сазивање међународне енергетске конференције суптилно сугерисали. Поред тога, ове криза је била и непосредно везана за слабење детанта између суперсила. Тако нам аутор показује да су алжирска и мароканска перспектива решавања билатералних проблема биле суштински различите, јер је Рабат сматрао да је решавањем билатералног граничног спора добио карт бланш да у будућности анектира Западно Сахару, док је Алжир држао да се његова подршка односила само на шпанске територије на северу те земље. Оно што је додатно компликовало ситуацију био је нестабилан политички положај мароканског краља Хасана II, који је повољним решавањем проблема Западне Сахаре желео да стабилизује и оснажи своје регионалне позиције. Тако је настао и заједнички мароканско-мауритански план поделе те спорне територије после шпанског повлачења крајем 1975. на који Бумедијен никако није могао пристати, иако је иницијално био спреман да прихвати компромисно решење. Зато је почео да пружа директну помоћ ослободилачком покрету Полисарио, а долазило је и до оружаних чарки између алжирских и мароканских војника. На основу сопствених и туђих истраживања, аутор је приметио да постоји велика доза вероватноће да је Мароко спровео своје планове уз непосредну подршку и подстицај америчке стране, што је било условљено намером Вашингтона да се освети Совјетима за Анголу негде другде у Африци. Како то аутор закључује, мароканске власти нису уопште биле свесне колико је Алжир желео да избегне било какав сукоб, држећи стабилност мароканске монархије и за сопствени стратешки интерес, што је све допринело убрзаном крају детанта у Магребу. Ипак, временом су и амерички званичници почели да схватају да се Мароко уплео у авантуру која је могла имати несагледиве последице, док је Алжир био принуђен да све више пажње посвети унутрашњим и регионалним проблемима, а да се мање бави питањима читавог Трећег света.

Као што можемо видети у последњем поглављу (174–206), које покрива последње две године Бумедијенове власти и живота (1977–1978), алжирски лидер се примарно концентрисао на консолидовање унутрашњег развоја и очување тековина социјалистичке револуције у условима озбиљне регионалне кризе. Зато је он одлучио да се снажном дипломатском офанзивом, путем стварања одбрамбеног савеза са Гадафијем и политичког организовања других земаља Сахела, супротстави војној коалицији Марока, Мауританије, Француске и Шпаније која је формирана на западу Африке. По аутору, Бумедијенов непосредни циљ је био да обори власт у Мауританији, што би онда задао жесток ударац мароканском авантуризму. Исто тако, Алжир се све више политички и војно почео ослањати на Београд, Москву и Хавану, док се ситуација у односима са Француском све више компликовала. Међутим, доласком Катерове администрације, упркос извесним унутрашњим размиоилажењима, било је одлучено да се са Алжиром поведе дијалог о проблемима односа Север–Југ, дешавањима на Блиском истоку и у Западној Сахари, мада су делови администрације и даље били за то да се настави са војном подршком Мароку. Ипак, Бумедијен је желео да одвоји билатералне алжирско-америчке односе од различитих регионалних криза како би се тако обе-

збедила несметана економска размена, нарочито у енергетском сектору, и створили услови да се стабилизује општа ситуација. Тако је дошло и до компромиса две стране по питању дијалога Север–Југ после слома преговора у Женеви о заједничком фонду за неразвијене земље, где су и Алжир и Вашингтон схватили да се није могло постићи све што се желело и да је договарање било неизбежно. Део овакве стратегије, што се види у овом поглављу, било је и алжирско прихватање мароканског предлога да се одрже тајни преговори две земље како би се пронашло дипломатско решење за проблем Западне Сахаре, али ти преговори нису били овенчани успехом због непопустљивости краља Хасана. Са друге стране, у САД-у је нарастао сукоб Беле куће и Конгреса око војне помоћи Мароку, коју Конгрес више није желео да одобрава, док је Бумедијен почео да предводи коалицију радикалних арапских земаља које су ушле у сукоб са Египтом око политике према Израелу. Упркос томе, Вашингтон је и даље био за компромисно решење око Западне Сахаре, а пад режима у Мауританији и одлука Полисарија да прогласи једнострано примирје, вероватно уз алжирску подршку, могли су коначно довести до споразумног окончања сукоба. Ипак, Мароко је остао непоколебљив у својој намери да контролише половину Западне Сахаре, док је убрзо умро и Бумедијен, што је уједно означило крај читаве епохе.

У закључном делу аутор прави осврт на власт Бумедијеновог наследника Шадли Бенцедеида, који је настојао да, у промењеним хладноратовским околностима, политички и персонално направи одлучан раскид са претходним периодом. Иако је Алжир тада успео да помогне САД-у да се ослободе таоци из окупиране америчке амбасаде у Техерану, као и да обезбеди признање Западне Сахаре од стране Организације афричког јединства, ово је ипак била деценија у којој је Алжир, и поред привидног просперитета, донео неке стратешки погрешне одлуке у вези са развојем индустрије нафте и гаса, које су прво довеле до губитка америчког тржишта а онда је нови пад цена нафте средином 80-их покренуо велику економску и друштвену кризу која од тог времена, у различитим облицима, потреса ту земљу и тера је да игра ограничену глобалну, па и регионалну улогу. Према томе, по аутору, Бумедијенов период, иако комбинација специфичних општих и унутрашњих околности тог времена, у много чему је представљао врхунац алжирске активности и утицаја на светској позорници, чиме су идеје независности и несврстаности представљале озбиљне принципе на којима се интензивно и доследно радило и које су доносиле конкретне резултате.

Све у свему, студија коју смо овде приказали представља прву темељну, на разноврсној документарној грађи засновану студију о Бумедијеновој спољној политици и његовом непосредном доприносу настанку феномена глобалне несврстаности. Иако је аутор највише пажње посветио билатералним односима Алжира и САД-а, на страницама ове књиге можемо пратити односе и са другим глобалним и регионалним факторима, тако да ће сва даља истраживања алжирске улоге у Хладном рату и у вези са еволуцијом несврстаности морати да узму у обзир резултате овог истраживања.

Јован ЧАВОШКИ